

УДК 811.111

Лисанець Ю.В.

ЕНАНТІОСЕМІЯ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Вищий державний навчальний заклад України “Українська медична стоматологічна академія”, м. Полтава, julian.rivage@gmail.com

Явище енантіосемії (від гр. “enantios” – протилежний; “sema” – знак) належить до складних і недостатньо досліджених проблем мовознавства. Дослідники В. Шерцль і К. Абель уперше звернули увагу на це явище понад століття тому [7]. Відтак, поглиблене вивчення енантіосемії починається з середини 70-х рр. ХХ ст. (Л.І. Климова, О.І. Смирнова, Л.Р. Махмутова, В.Л. Іващенко, Т.О. Федоренко, Г.В. Яцковська та інші). Науковий дискурс виявляє неабиякий інтерес до енантіосемії, що підтверджує насамперед плюралізм еквівалентів цього терміна. Так, у науковій літературі різних років енантіосемічні одиниці визначаються як контроніми (contronyms), контраніми (contranymms), антагоніми (antagonymms), авто-антоніми (auto-antonymms), енантіодроми (enantiodromms) [2].

Енантіосемія передбачає поляризацію значень у межах семантичної структури однієї лексичної одиниці. Незважаючи на те, що явище енантіосемії перебувало у фокусі уваги лінгвістів і філософів протягом багатьох років, місце цього феномена в колі суміжних понять досі остаточно не визначене. Зокрема, енантіосемії притаманні ознаки, які характеризують полісемію, омонімію, антонімію. Цей факт дозволяє визначити енантіосемію як лінгвістичну універсалію, тобто складне синкретичне явище, що виявляє ознаки вищезокреслених лексико-семантичних процесів [4].

На переконання дослідників, енантіосемія постає своєрідним реліктом семантики стародавніх коренів [8]. Крім того, існує думка, що енантіосемічні одиниці перешкоджають процесу комунікації, у зв'язку з чим мова прагне витіснити ці явища [7]. Водночас, енантіосемія “майже завжди нейтралізується або мовленнєвою ситуацією, або контекстом” [1], а отже, не становить

серйозної комунікаційної перешкоди. Аналізуючи специфіку німецької мови, Г.В.Ф. Гегель зазначав, що слова, яким притаманні протилежні значення, тішать мислення людини (“es kann dem Denken eine Freude gewähren, auf solche Wörter zu stoßen”) [1].

Так, подвійне значення слова “aufheben” стало базисом філософії Гегеля: *aufheben* означає одночасно “зберігати, містити” і “припиняти, ліквідувати”. Отож, енантіосемія урізноманітнює мову, відображає її неповторність, культурні нашарування і асоціативні зв’язки. Як зазначають В.Л. Іващенко та Т.О. Федоренко, енантіосемічні одиниці постають втіленням закону єдності і боротьби протилежностей: “поєднання протилежних за знаком конотацій в лексемі або службовій морфемі засвідчує діяхронно нерівний і діалектично суперечливий шлях розвитку семантики” [3].

На сучасному етапі вивчення енантіосемії окреслено ряд основних причин виникнення цього явища [5]:

- 1) Зміна значення слова на протилежне (наприклад, англ. *dust* – “запорошити” і “витирати пил”).
- 2) Запозичення (як правило, з неспоріднених мов). Наприклад, фр. *hère* означає “нікчемна людина, бідняк”, у той час як у німецькій мові *Herr* – “пан”.
- 3) Багатозначність окремих службових морфем (наприклад, префіксів).
- 4) Зміщення суб’єктно-об’єктних відносин: наприклад, російське слово *выучить* зі значеннями “изучить” і “научить”.
- 5) Утворення складних слів, наприклад, нім. *bittersüß* (“гіркувато-солодкий”).
- 6) “Психологічна” причина виникнення енантіосемії: кожна людина сприймає те чи інше явище зі своєї індивідуальної точки зору, тому деякі вчені вважають, що виникнення енантіосемії засноване на психології суб’єкта [4].

Таким чином, енантіосемія уособлює взаємовиключне прагнення до стабільності і мінливості; парадоксальність навколишнього світу, що заломлюється у свідомості людини і знаходить відображення у мові [6]. Явище енантіосемії сягає пралогічного мислення первісної людини (Л. Леві-Брюль),

що передбачає синкретичне сприйняття навколишньої дійсності, ототожнення різнорідних предметів, частини й цілого [8]. Отже, синкретизм енантіосемії розкриває специфіку сприйняття людиною навколишнього світу, особливості вербальної поведінки індивідуума в залежності від комунікативної ситуації та інтенції.

Незважаючи на відсутність уніфікованої системи поглядів з приводу цього явища, енантіосемія систематично виявляється на всіх мовних рівнях; продуктивно функціонує у дискурсах різних спрямувань і тематик. У цьому контексті, не складає винятку й медичний дискурс. Мета статті – виявити основні тенденції формування протилежних значень у межах семантичної структури лексичних одиниць у медичному дискурсі. Матеріал дослідження – корпус наукових статей, внесених до електронної бази даних медичних публікацій “PubMed” [10].

Так, двоєке значення у медичному дискурсі виявляє лексема “bound” (Merriam-Webster Dictionary: 1) leap, jump; heading to a destination; 2) a limiting line; restrained from movement) [9]. У деяких фрагментах дискурсу “bound” тлумачиться як “стрімкий рух, стрибок”: “In contrast to the slow progress in treating cancer, recent decades brought an *abrupt bound* in our understanding of the physiology of normal and neoplastic cells” [10]. Водночас поширеним є й опозиційне значення (“межа, обмеження”): “The ICH (2005) defined drug-induced prolongation of QT interval, i.e., the duration of depolarization and repolarization of ventricles, as evidenced by an *upper bound* of the 95% confidence interval around the mean effect on QTc” [10].

Не менш цікавим є ужиток у медичному дискурсі лексеми “enjoin” (Merriam-Webster Dictionary: 1) to direct or order (someone) to do something); 2) to prevent (someone) from doing something; especially: to give a legal order preventing (someone) from doing something) [9]. У значенні “приписувати, наказувати” слово “enjoin” вживається у наступних фрагментах: “We *enjoin* genomicists in particular to pay greater attention to parsing biological effects” [10]; “Both practical

and philosophical considerations *enjoin* researchers to maintain the highest standards of animal care” [10].

Протилежне значення (“забороняти”) зреалізоване у наступних цитатах: “The article concludes by suggesting that whilst mentally disordered people may be afforded different treatment in relation to general bioethics instruments on the international plane, they are also entitled to rights under Disability Conventions which *enjoin* states to take positive steps to promote equal treatment, social inclusion and protection against discrimination and stigma” [10]; “6 couples brought a class action suit against Planned Parenthood on behalf of all Minnesota parents of unemancipated minors to *enjoin* Planned Parenthood from providing contraceptive services to minors without parental consent” [10].

Одним із продуктивних джерел енантіосемії у медичному дискурсі є багатозначність словотвірних морфем. Про полярність деяких афіксів писали В.В. Виноградов, А.М. Новіков, Е.А. Балаликіна, Ф.С. Бацевич, Л.Е. Безсонова та ін. У медичному дискурсі енантіосемічний потенціал спостерігається у деяких префіксах. Наприклад, префікс “over-” забезпечує поєднання в одному слові протилежних за знаком конотацій. Так, “oversight” залежно від контексту може означати “нагляд, моніторинг, контроль” або “недогляд, необачність” (Merriam-Webster Dictionary: 1) “watchful and responsible care; regulatory supervision”; 2) “an inadvertent omission or error”) [9].

Англомовний медичний дискурс виявляє чимало випадків ужитку цієї енантіосемічної одиниці: “Mid-level Practitioners in dermatology: a need for further study and *oversight*” [10]; “US dermatologists call for more *oversight* of nurse practitioners and physician assistants” [10]; “Cleveland Clinic cases highlight flaws in safety *oversight*” [10]. Як бачимо, наведені фрагменти медичного дискурсу демонструють ужиток лексеми “oversight” у сенсі “нагляд, моніторинг, контроль”. Проте не менш поширеним є й полярно протилежне значення цього слова, що актуалізується у наступних цитатах: “But the fact is that every year, too many innocent patients suffering from a heart attack don’t get the critical treatment they deserve due to physician’s *oversight*” [10]; “95% of sufferers

remain undiagnosed or misdiagnosed due to physician's *oversight* or lack of knowledge about Ehlers-Danlos Syndrome" [10].

Прикладом зміщення суб'єктно-об'єктних відносин у медичному дискурсі виступає дієслово "consult" (Merriam-Webster Dictionary: 1) to ask the advice or opinion of; 2) to serve as a consultant) [9]. Так, перше значення слова ("to obtain advice") спостерігається у наступних фрагментах: "Additionally, patients with BPD frequently *consult* general physicians and, because of the difficulties interacting with these patients, they do not always receive the treatments required by their condition" [10]; "Among 17 173 participants (15 793 males and 1380 females) who were identified as possible hypertensives, 89.7 and 82.3% of them, respectively, did not *consult* physicians for screened possible hypertension" [10]; "Approximately 80% of participants failed to *consult* physicians even with positive screening results. Younger individuals with lower BMI are at high risk of no clinical follow-up" [10].

Натомість, протилежне значення ("to offer advice") зреалізоване не менш продуктивно: "Doctors should *consult* patients before imposing non-resuscitation notices unless it would cause harm" [10]; "Private pharmacists in the Ngami health district have been urged to desist from *consulting* patients as they are not medical doctors" [10].

Д. Бунчич [1] ґрунтовно досліджує явище міжмовної енантіосемії, пов'язуючи з нею появу так званих "хибних друзів перекладача". У цьому контексті варто зазначити, що не менш важливим явищем видається міжтермінологічна енантіосемія, тобто полярно протилежні значення термінів у різних наукових галузях. Прикметним випадком міжтермінологічної енантіосемії постає лексема "first degree" (Merriam-Webster Dictionary: 1) most severe in the case of a murder charge; 2) least severe in reference to a burn) [9]. Так, у юридичному дискурсі "first degree murder" означає "умисне вбивство при обтяжуючих обставинах", тобто найтяжчий різновид. Натомість, медичний дискурс оперує цим терміном у протилежному значенні: "first degree burn" означає "опік першого ступеня (поверхневий опік)"; відтак, IV ступінь позначає

найсильніший з можливих опіків. Іншим прикладом є “first degree atrioventricular heart block” – “передсердно-шлуночкова блокада I ступеня” (сповільнення проведення імпульсу, у той час як III ступінь передбачає повну блокаду проведення імпульсу).

Таким чином, енантіосемічні одиниці систематично виявляються в англомовному медичному дискурсі. Як правило, значення контроніму визначається контекстом. Продуктивними способами утворення енантіосемічних одиниць постають афіксація, зміщення суб’єктно-об’єктних відносин тощо. Крім того, спостерігаються енантіосемічні пари у міжтермінологічному аспекті. Присутність енантіосемії у досліджуваному дискурсі підтверджує той факт, що медичний дискурс – це відкрита система, що зазнає впливу зовнішніх мовних процесів. На наше переконання, перспективним є подальше ґрунтовне дослідження явища енантіосемії в англомовному медичному дискурсі, зокрема, структурування і класифікація енантіосемічних одиниць, а також аналіз медичної енантіосемії у діяхронічному аспекті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бунчич Д. Энантисемия внутриязыковая и межъязыковая как проблема коммуникации / Д. Бунчич // “Slowa, slowa, slowa” w komunikacji jazykowej / [Ed. Marcelina Grabska]. – Gdansk, 2004. – С. 33-40.
2. Василенко О. Контроніми в англійській мові / О. Василенко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Слово, знак, значення : проблеми, інновації, рішення” (Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького, 15-17 березня, 2014 р.). – Львів, 2014. – С. 13-18.
3. Іващенко В.Л. Енантіосемія в парадигмі мовних та мовленнєвих явищ : основні напрями концептуалізації / В.Л. Іващенко, Т.О. Федоренко // Мовознавство. – 2009. – С. 48-60.
4. Маковский М.М. Язык-миф-культура : Символы жизни и жизнь символов / М.М. Маковский. – М. : Изд-во “Русские словари”, 1996. – 330 с.

5. Нечаев А.А. Источники и виды энантиосемии / А.А. Нечаев // Молодой ученый. – 2014. – №6. – С. 638-641.
6. Прошин А.В. Стилистическое значение и семантика языковой единицы (на материале английского языка) : монография / А.В. Прошин. – Магнитогорск, 2010. – 544 с.
7. Сахнова О.И. Энантиосемия в экономической терминологии / О.И. Сахнова // // Культура народов Причерноморья. – 2006. – № 76. – С. 130-134.
8. Шелестюк Е.В. Диахронический аспект энантиосемии / Е.В. Шелестюк // Слово в пространстве языка : материалы Междунар. научно-практической заочной конференции. – Ульяновск : ГОУ УлГПУ им. И.Н. Ульянова, 2011. – 211 с.
9. Merriam-Webster Online : Dictionary and Thesaurus [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.merriam-webster.com>.
10. PubMed : US National Library of Medicine National Institutes of Health [Электронный ресурс] / Режим доступа : <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed>.

Реферат

ЕНАНТІОСЕМІЯ В АНГЛОМОВНОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Лисанець Ю.В.

Ключові слова: *енантиосемія, семантика, контекст, медичний дискурс.*

У статті досліджено явище енантіосемії, що передбачає сумісність полярно протилежних значень у внутрішній структурі слова. Матеріал дослідження – корпус наукових статей, внесених до електронної бази даних медичних публікацій “PubMed”. Проаналізовано способи утворення та особливості вживання енантіосемії в англomовному медичному дискурсі. Розглянуто основні контекстуальні ситуації, у межах яких функціонують енантіосемічні мовні одиниці. У результаті дослідження виявлено, що продуктивними способами утворення контронімів постають афіксація, зміщення суб’єктно-об’єктних відносин, а також функціонування енантіосемічних пар у міжтермінологічній проекції.

Реферат

ЭНАНТИОСЕМИЯ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ МЕДИЦИНСКОМ ДИСКУРСЕ

Лисанец Ю.В.

Ключевые слова: энантиосемия, семантика, контекст, медицинский дискурс.

В статье исследовано явление энантиосемии, предусматривающее совместимость полярно противоположных значений во внутренней структуре слова. Материал исследования – корпус научных статей, внесенных в электронную базу данных медицинских публикаций “PubMed”. Проанализированы способы образования и особенности употребления энантиосемии в англоязычном медицинском дискурсе. Рассмотрены основные контекстуальные ситуации, в рамках которых функционируют энантиосемические языковые единицы. В результате исследования обнаружено, что продуктивными способами образования конронимов являются аффиксация, смещение субъектно-объектных отношений, а также функционирование энантиосемических пар в межтерминологической проекции.

Summary

ENANTIOSEMY IN THE ENGLISH-LANGUAGE MEDICAL DISCOURSE

Yu.V. Lysanets

Keywords: enantiosemy, semantics, context, medical discourse.

The article examines the phenomenon of enantiosemy which involves the compatibility of polar-opposite meanings within the internal structure of the word. Material of the research is the corpus of scholarly articles listed in the electronic database of medical publications “PubMed”. The ways of formation and features of applying enantiosemy in the English-language medical discourse have been analyzed. The main contextual situations within which the enantiosemic linguistic units function have been considered. It has been found that the productive ways of conronyms formation are affixation, displacement of subject-object relations, as well as functioning of enantiosemic pairs in the interterminological projection.